

jejich novým zaváděním.³⁴³ I jednotlivé zájmové a kulturní instituce musely část své činnosti pokrývat prostřednictvím stálých členských příspěvků. V této souvislosti zmíníme zejména skutečnost, že v polovině 60. let docházelo k převodu některých zájmových činností (kroužků) ze sítě osvětových zařízení národních výborů na zájmové svazy – pro národní výbory to znamenalo snížení nákladů na tento typ aktivit, pro členy kroužků naopak zvýšení finanční spolůčasti.³⁴⁴

Hospodářské tlaky pochopitelně posilovaly konkurenční napětí mezi jednotlivými organizátory volnočasových aktivit.³⁴⁵ Typickým příkladem byly opakované stížnosti národních výborů, že organizace typu Socialistické akademie finanční náklady své činnosti obrátně přesouvají právě na národní výbory a samy vykonávají pouze dohled a výběr lektorů a přednášky a další akce vykazují výhradně jako svoji činnost. Zvětšovaly se také třenicí mezi komerčními provozovateli volnočasových aktivit a společenskými organizacemi. Zatímco některé chtěla komerční sféra jako podniky obchodu a stravování chtěla komerční sféra jako nerentabilní zrušit, přestože představovaly důležitý doplněk fungování kulturních a společenských zařízení (například prodej občerstvení v kinech a divadlech), o pořádání ekonomicky výnosných společenských akcí se vedl tvrdý

konkurenční boj. Představitelé společenských organizací si nezdírala stěžovali, že podniky maloobchodu a veřejného stravování přebírají veškerý zisk, ale zdráhají se investovat například do zvýšení kulturnosti prostředí.

Část nevýnosných aktivit měla být také přepuštěna nově vznikajícím nebo obnovovaným zájmovým spolkům, jejichž bezhlavé rušení na počátku 50. let označovali doboví teoretici a odborníci za chybu. Snaha ulevit státní kase tak leckdy převážila nad snahou vykonávat všeobecný a přisný dohled nad veškerou činností ve volném čase a nad nedůležitostí nejdůležitějších zájmových spolků jako součásti nedůvěry ke všem uznávaným odborným autoritám hlavně v první polovině 50. let.

Na druhé straně však v období liberalizace a prosazování prvků konzumní společnosti v druhé polovině 60. let začalo přibývat zájmových organizací s výrazným komerčním potenciálem, který ovšem ne vždy dokázaly příslušné obchodní podniky náležitě rozvinout. Jako příklad můžeme uvést na zahraničním klientelu orientovaný World Moser Club navázaný na slavnou sklárnu Moser z Karlových Varů, nebo různé módní kluby, mezi něž patřil třeba Fashion Club.

3. STRUKTURY VOLNÉHO ČASU 1957–1967

KULTURNÍ TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU

Jak již bylo zmíněno, snahy o kulturní využívání volného času tvořily důležitou součást představení odpovědných státních orgánů o životě jednotlivce v lidové demokratickém státě již od roku 1945. Po únoru 1948 se v souladu se základními cíli kulturní politiky komunistického režimu toto pojetí ještě prohloubilo a aktivní kulturní využití se chápal jako jeden z výrazných znaků **socialistické společnosti**. K tomu je ovšem třeba dodat, že závažnost podobných deklarací se již natolik důsledně nepřekrývala s jejich značnou finanční

343 Pro ilustraci lze uvést údaje ze Spojeného závodního klubu ROH v Červeném Kostelci s tématě pílunilionovým obratem ročné (k roku 1960) Každý návštěvník zaplatil za vstupné na jeho kulturní akce přiměřené 100 Kčs ročně. Vstupné přitom bylo nejméně o třetinu nižší než ve velkých městech. – *Mladý čas*, Neděle, roč. 1 (1967), č. 11, s. 6–7.

344 K tomu PLIGKA, S.: *O akvaristech i věcech obecnějších*. Osvětlová práce roč. 19 (1965), č. 18, s. 10.

345 Materiály předsednictva ÚRO hovořily v souvislosti s pozicí ROH v im smyslu, že úlohou odborů není třeba za dané situace navyšovat, než převaldařící nabídku nad poptávkou v oblasti kultury, nebo pouzr nabíkovat distribuční síť kultury“. – VOA, f. Předsednictvo ÚRO, kart. 90.1.459, Předsednictvo ÚRO 16. 11. 1967.

III.
Volný čas:
režim,
společnost
a jedinec

náročnosti. Zejména po roce 1953 naplňování této koncepce muselo akceptovat požadavky větší rentability kulturního provozu, hledání alternativních zdrojů financování a od poloviny 60. let jasně snahy o soběstačnost řady kulturně-společenských aktivit.

Konkrétní naplňování obecného cíle, tedy vést obyvatelstvo ke kulturnímu využívání volného času, se přizorovalo během 50. a 60. let měnilo s úpravami kulturní a osvětové politiky, řada **prvků této koncepce** však zůstávala trvale přítomna a měnily se pouze jednotlivé akcenty. Ke kontinuálnímu prvkům kulturního trávení volného času lze nepochybně zařadit *celoživotní vzdělávání* každého občana, které mimo jiné reagovalo na rychlý rozvoj vědy a techniky a potřebu aplikovat nové poznatky a postupy do běžného života společnosti. Volný čas byl tak stále považován za prostor, v němž je možné a také potřebné *vychovávat* k současně se socialistickou společností a s jejími principy. Mezi ně přitom náležel důraz na *kollektivistické formy* soužití uplatňované rovněž v oblasti volného času. Ačkoliv prosazování kolektivních forem trávení volného času již na konci 50. let znatelně sláblo a vývoj v 60. letech vedl k postupné legitimizaci privátní sféry či individualizaci zájmů, kolektivní trávení volného času si stále drželo nezastupitelnou pozici. Ministr školství a kultury František Kahuda například na celostátní poradě funkcionářů KNV v lednu 1961 jménem vlády prohlásil, že zkracování pracovní doby (a tím zvětšování objemu volného času) nejen umožňuje, ale také vyžaduje zdvojnásobení počtu členů nejrůznějších souborů lidové umělecké tvořivosti.³⁴⁶ Kulturní trávení volného času mělo být současně synonymem *aktivního odpočinku*, jak fyzického (sportování, turismus apod.), tak duševního, jímž se rozuměla zejména rozmanitá oblast zájmové činnosti. Zvláště se v tomto případě zdůrazňovala dobrovolnost

³⁴⁶ *Kulturní revoluce a národní výbory*. Osvětová práce, roč. 15 (1961), č. 2, s. 19. Konkrétně požadoval dosáhnout počtu přes 2 miliony účastníků.

zájmové činnosti, jejíž spektrum se v 60. letech stále rozšiřovalo; úloha kulturně-osvětových složek přitom spočívala v tom, že měly sklenout oblouk mezi individuálními zájmy jednotlivců a zájmových kolektivů a „potřebami společností“, jež formulovaly klíčové stranické a státní orgány.³⁴⁷ Zcela samostatný problém představoval požadavek, aby volný čas kulturním způsobem využívaly *děti a mládež*, což bylo mimo jiné spojeno s dalšími finančními výdaji.

Pro naplňování požadavků na kulturní trávení volného času mělo mimořádný význam zajišťování materiálních podmínek, tedy zejména kvalitního a přitažlivého zázáemí pro volnočasové aktivity. Zde byla úloha státu s ohledem na deklarované cíle nezastupitelná, přičemž jeho finanční možnosti poté ovlivňovaly i konkrétní formy trávení volného času. V druhé polovině 50. let již mohl komunistický režim navázat na **sít kulturně-osvětových institucí a zařízení** budovanou na přelomu 40. a 50. let v souladu s tzv. demokratizací kultury. Její páteř tvořila (přirozeně kromě sítě divadel, kin, knihoven a jiných profesionálních institucí) zařízení národních výborů, tedy kulturní jizby, kulturní a osvětové domy a zejména na venkově osvětové besedy, resp. osvětové jizby. Druhý pilíř reprezentovaly závodní kluby ROH.³⁴⁸ Od poloviny 50. a zvláště na počátku 60. let se pak rozvíjely nové formy, jež tuto síť poněkud modifikovaly. Komplikovaným procesem slučování různých zařízení se přitom prosadilo pojetí (vyjádřené i ve zmiňném osvětovém zákoně), které do centra snah o zajištění organizovaných forem kulturního využívání volného času postavilo tzv. zařízení klubového typu.³⁴⁹ Tato zařízení plnila roli plošné, komplexní instituce s kulturní, vzdělávací, společenskou a zábavnou funkcí. Ve městech takto vznikaly kluby pracujících, kluby přátel

III.

Volný čas:
režim,
společnost
a jedinec

³⁴⁷ NA, f. MŠK – kolegia ministra, kol. č. 23 (10. 12. 1964), kart. 54.

³⁴⁸ K tomu KNAPIK, Jiří: *Únor a kultura. Sovětiizace české kultury 1948–1950*. Praha 2004, s. 159 a 301–308.

³⁴⁹ NA, f. MŠK – kolegia ministra, kol. č. 29 (11. 8. 1960), kart. 31.

umění, parky kultury a oddechu, na venkově zase zaznamenaláme pokusy o zřizování družstevních klubů.

Ačkoli se fenoménu televizního vysílání věnujeme na jiných místech, již nyní je v této souvislosti potřeba vyzdvihnout jeho rostoucí význam jako masového média. Přestože jeho programovou náplň v prvních letech výrazně formovaly již zmíněné všudypřítomné výchovné snahy a zvláště na přelomu 50. a 60. let v této souvislosti zaznamenaláme diskuse o konkurenci televize s klasickými formami kulturní a osvětové práce, v dalších letech se televize začala vnímat jako určitá překážka správně pojatého kulturního využití volného času.

Státní i stranické orgány přitom pokládaly v polovině 50. let dosavadní síť kulturně-osvětových zařízení za nedostatečnou. Kromě nízkého počtu zařízení nevyhovoval ani způsob jejich rozmístění, který mimo jiné málo zohledňoval snahy o střání rozdílů mezi městy a venkovem. Úpravy této sítě se mělo v zásadě dosáhnout co nejdříve a cestou. Národní výbory byly pověřeny, aby zejména na venkově vytvářely vhodné sítě a místnosti, které byly dříve využívány ke kulturním účelům, časem se z nich však stala například skladiště či kanceláře; relativně nízké investice měly zaručit jejich opětovné využití k oddechu a zá bavě občanů. Kromě toho státní orgány všemožně podporovaly posílení sítě kulturních a osvětových zařízení formou svépomocné Akce Z; sami občané měli z místních zdrojů zahájit jejich novostavby, častěji však opravy a adaptace. Ve výjimečných případech byly navíc vyzvány vrcholné orgány tělovýchovy, aby v obcích bez podobných zařízení umožnily dočasně pronajmát pro pořádání kulturních a společenských podniků vlastní prostory.³⁵⁰

Snahy o intenzivnější využívání kulturních a společenských zařízení se od počátku 60. let musely začít vytvořovat

350 NA, f. MŠK – kolegia ministra, kol. č. 44 (8. 11. 1956), kart. 6.

i s problémem zkracování pracovní doby, postupného zavádění směnného provozu a volných sobot. Obecně se vycházelo z toho, že pokud zaměstnanci získají více volného času, měli by mít také možnost vyplnit jej kulturním způsobem, tedy ke vzdělávání, rozvoji kulturní tvořivosti, odpočinku i zábavě.³⁵¹ Odhud pramenila nutnost začít přizpůsobovat

prvovozní dobu těchto zařízení různým směnám: divadla a kina zkusobně zaváděla dopolední představení, knihovny začaly prodlužovat výpůjční dobu do pozdních večerních hodin apod.³⁵² V této souvislosti se mezi některými osvětovými pracovníky objevila řada iluzorních představ, jejichž lichost velmi brzy ukázala praxe. Například se bylo možné sekat s představami o zavádění „dvojsměnnosti“ zájmové činnosti, zvláště v případě souboru lidové tvořivosti na závodech, jejichž soudržnost zavedení směn narušovalo. Většina osvětových pracovníků se však naopak shodla na tom, že „směnnost se nemůže přizpůsobovat osvětě, ale právě naopak“; tato skutečnost přitom vyžadovala zvýšení počtu kulturních a osvětových pracovníků v kulturních institucích a zařízeních, což se z finančních důvodů přirozeně ukazovalo jako nerealistické. Kromě toho se ještě na počátku 60. let objevovaly názory, že volné soboty by měly být zaměstnanci využívány k samostudiu a zvýšení odborné kvalifikace přímo na závodech. Za oddechem a zábavou měli podle nich také mířit do tanních závodních klubů ROH.³⁵³ Jen o pět let

III.
Volný čas:
režim,
společnost
a jedinec

351 Srv. VOA, f. Kulturní oddělení ÚRO, kart. 197, i. j. 124. Referát V. Koukola na Celostátní konferenci o kulturně masové práci ROH (9.–10. 7. 1957).

352 *Jde o ústí* Osvětová práce, roč. 15 (1961), č. 3, s. 36–37. / Přířádkum Osvětového ústavu v letech 1958 a 1959 ukázal, že pracující v dvorní a třisměnném provozu měli velmi malý zájem o kulturní dění. Komplikace působily i častý začátek první směny (6 až 14 hod.) a dojížďka do zaměstnání. Poukazovalo se např. na to, že horníci OKD z Hlučinska vstávají po 3. hod. a vracejí se kolem 17. hod.; vzhledem k tomu, že kulturní pořady začínaly mezi 19. a 20. hod., „není tedy divu, že mnozí dělníci dávají přednost odpočinku doma“.

353 *Starosti s volnými sobotami*. Osvětová práce, roč. 15 (1961), č. 20, s. 346.

později, na podzim 1966, v souvislosti s druhou vlnou úprav pracovní doby a zaváděním volných sobot, již osvětáři označovali úvahy o rozšíření zájmu o kulturní akce a aktivní kulturní činnost za „nepodložená zbrožná přání kulturních pracovníků“.³⁵⁴ Mnohem pravděpodobnější se jim naopak jevilo, že lidé dvě hodiny týdně navíc budou věnovat nezbytným činnostem, na něž jim dříve čas nezbyval. Naopak výhodnější rozložení volného času do dvou volných dní vnímali již jako přiležitost věnovat se více rodinným akcím – zejména rekreaci, vyletům, sportu, atraktivním zábravním podnikům a v tomto rámci *snad* i kulturním akcím.

Možnosti kulturního využití přitom často limitovala i dopravní obslužnost, zejména spojení malých obcí s regionálními kulturními centry. Harmonogram spojů totiž v podstatě upřednostňoval dopravu lidí do zaměstnaní, nikoli možnost jejich návštěvy kulturních a společenských zařízení s jejich specifickou provozní dobou. Kromě rozvoje osobní automobilové dopravy se určitou nadějí na řešení jevilo pokusné zavádění jednoúčelových autobusových spojů.³⁵⁵ Samostatně se promyšlela specifika (organizovaného) kulturního trávení volného času a zábavy přímo na vesnicích s jejich relativně omezenými možnostmi; přitom se počítalo na prospěšnost oživování starých tradic.³⁵⁶

Kromě diskuse o stavu sítě kulturních a osvětových zařízení se státní a stranické orgány od poloviny 50. let zamýšlely i nad ryze praktickým problémem, tedy zda jsou kulturní místnosti a sály skutečně **využívány** ke svým účelům a jakou mají **návštěvnost**. Nejprve se tak dělo v souvislosti s celkovou snahou o oživení kulturního života po roce

1953, v duchu politiky tzv. Nového kurzu,³⁵⁷ už na jaře 1954 ministerstvo kultury začalo připravovat zprávu o využitelnosti dosavadních kapacit, na jejímž základě se pak vrcholné stranické orgány zamýšlely i nad plánem výstavby kulturních a společenských středisek.³⁵⁸ Podobný, ovšem v mnohém konkrétnější materiál připravilo ministerstvo školství a kultury na podzim 1956, přičemž lze říci, že původní snaha o jakousi inventuru stavu věcí již získávala nový smysl, a sice řešit využívání volného času, zejména formou organizované kulturní činnosti.

Zmíněný materiál ministerstva školství a kultury však vynikal poměrně kriticky.³⁵⁹ Vycházel z toho, že do roku 1954 se v Československu při zřizování kulturních a společenských středisek postupovalo „živelně, podle místní iniciativy“. Odmítnuta byla nejen tehdejší podoba sítě kulturních a společenských středisek, zvláště jejich nízký počet, kapacita a rozmístění s ohledem na jednoútré kraje a regiony, ale i dosavadní způsob využívání těchto zařízení. Poukázávalo se přitom na to, že jen asi 13 % z nich disponovalo vhodnými budovami.

V tomto smyslu zpráva glosovala nedostatky jednotlivých organizačních forem kulturních středisek. Osvětové besedy (v počtu 4 391 k prosinci 1955) a osvětové jízdy (4 592), které zajišťovaly kulturní a společenský život na venkově, kritizovalo ministerstvo za nesoustavnou, „nárazovou činnost“, oživenou zvláště při přípravě významných celostátních akcí a jinak omezovanou jen na soboty a neděle. Zlepšení se hledalo mimo jiné ve větší angažovanosti ROH na venkově. V případě okresních a krajských měst, kde se kulturní trávení volného času opíralo zejména o profesionální zařízení (divadla, kina apod.), působily

354 PETŘÍK, Otakar: *Kultura a volné soboty*. Osvětová práce, roč. 20 (1966), č. 21, s. 2.

355 Sr. HROMÁDKA, Mlhan: *Úloha dopravy v uspokojování kulturních potřeb*. Osvětová práce, roč. 18 (1964), č. 25, s. 446–447.

356 FARÁŘ, J.: *Umlně se baví?* Osvětová práce, roč. 20 (1966), č. 22, s. 10–11.

357 KNAPIK, Jiří: *V zrcetl moci [Kulturní politika, její systém a aktéři 1948–1956]*. Praha 2006, s. 212–247.

358 NA, A ÚV KSČ, f. 02/4, sv. 48, a. j. 9, Sekretariát ÚV KSČ 3. 8. 1954.

359 NA, f. MŠK – kolegia ministra, kol. č. 44 (8. 11. 1956), kart. 6.

III.

Volný čas:

režim,

společnost

a jedinec

navíc jako kulturní zařízení národních výborů domy osvětly a dále závodní kluby ROH. Zpráva zejména poukázovala na to, že domy osvětly omezují svou působnost pouze na dané město a zanedbávají metodickou pomoc okolním obcím: „Vlastní metodickou práci nahrazují velmi často dovožením nejiruznějších kulturních a osvětových akcí na vesnice...“ Konstatovalo se také, že z celkového počtu 271 domu osvětly v ČSR bylo jen 115 umístěno ve vlastních budovách. Ostatní si musely sály a místnosti pro pořádání akcí najímat, přičemž v některých okresních městech (Holice, Toužim, Třešť, Vimperk ad.) se ani žádné jiné vhodné sídlištěm velkých měst. Kritice se nevyhnuly ani závodní kluby ROH, jichž bylo koncem roku 1955 evidováno 776. Kromě nedostatečného zájmu pro kulturní a společenské akce jim bylo vytýkáno na jedné straně to, že údajně málo podchycují zájem zaměstnanců, jejich rodinných příslušníků a obecně mládeže o akce klubů, na straně druhé že přednášková činnost a výrobně-technická propagace zaostrává za poněkud neúměrně bohatým působením zájmových kroužků a souborů lidové umělecké tvořivosti. Specifické postavení měla Praha s velkou koncentrací kulturních podniků;³⁶⁰ materiál ministerstva poukazoval zejména na to, že se značná část těchto zařízení nachází v centru a naopak v okrajových částech hlavního města je kulturní život poddimenzován. Podobné vytýky bylo možné vznést i vůči jiným velkým městům, Brnu a Ostravě.

Jako mnohem naléhavější než neuspokojivý stav sítě kulturních a osvětových zařízení se ovšem nakonec jevil zájem samotných občanů tyto prostory využívat. Ministerstvo školství a kultury zadalo v roce 1958 Osvětovému

ústavu výzkum návštěvnosti kulturních podniků ve vybraných místech českých krajů.³⁶¹ Výzkum probíhal koncem roku 1958 a po celý rok 1959,³⁶² přičemž zvláštní pozornost zaměřoval na návštěvnost dělnictva, tedy z ideologických důvodů preferované vrstvy.

Kromě analýzy příčin nízké návštěvnosti dělníků na kulturních podnikcích se výzkum zaměřoval na výzkum sociálního složení všech návštěvníků kulturních pořadů, způsobu organizace a distribuce vstupenek na závodech a obecně regulaci návštěvnosti.³⁶³ Největší obavy vzbuzovala návštěvnost kulturních akcí ve městech, která podle statistik od roku 1955 trvale klesala; zvlášť nepříznivá situace panovala ve velkých městských aglomeracích a v obcích, z nichž se za prací dojíždělo. Průzkum například ukázal, že počátkem roku 1959 navštívil průměrně jeden obyvatel středně velkého průmyslového města kulturní či tělovýchovný pořad jednou za 12 až 14 dní, v Brně a Ostravě dokonce za 14 až 15 dní. U obcí, které tvořily základnu pracovní síly pro Prahu (Horní Počernice, Dáblice, Modřany) či Ostravu (Ludčeřovice, Velká Polom, Hať, Horní a Dolní Trojanovice) pak podobná návštěva připadala na jednoho obyvatele jednou za 22 až 24 dní, ojedinelé i jednou za měsíc. Z hlediska skladby návštěvených kulturních podniků tvořily jednoznačně největší podíl kina (40 až 60 %) a sportovní podniky (30 až 45 %).³⁶⁴ Kromě návštěv kin,

III. Volný čas: režim, společnost a jedinec

³⁶¹ Výzkum byl proveden v některých dělnických částech Prahy a průmyslových střediscích Pražského kraje (Kbely, Letňany, Horní Počernice, Příbram, Rakovník) a dalších místech Libereckého, Gottwaldovského, Olomouckého, Jihlavského, Plzeňského a Pardubického kraje, dále v Ostravě a na Ostravsku (Havříkov, Pomba, Karviná).

³⁶² Konkrétně jej prováděli pracovníci Osvětového ústavu Blahoslav Černý, Miroslav Disman, Oldřich Klusák a Irena Michalová.

³⁶³ K tomu dále NA, f. MŠK – kolegia ministra, kol. č. 2 14. 1. 1960, kart. 25.

³⁶⁴ Průzkum upozornil na „neobvykle zajímavou“ specifikaci návštěvnosti podle druhu kulturních akcí; např. 1 obyvatele Ostravského kraje navštívil koncert asi jednou za 9 až 10 let, divadelní představení dvakrát za 3 roky

³⁶⁰ Koncem roku 1955 bylo v Praze 19 státních a městských divadel, 4 divadelní

scény LUT, 80 kin, 57 závodních klubů ROH, 1 park kultury a oddech, 16 osvětových besed se 6 pobočkami, 52 závodních podniků Restaurací a jídelen ad.

kteřá z kulturních podniků vycházela nejpříznivěji,³⁶⁵ však vystupoval do popředí jako vážný problém nízký podíl státních návštěvnicků kulturních podniků; podle průzkumu se jich v malých a středních obcích a středně velkých městech pravidelně zúčastňovalo jen asi 20 % dospělých. Na Ostřavsku byla podhycena silná skupina obyvatel (zvláště na velkých sídlištech bez kulturního zázemí), která se kulturních podniků nezúčastňovala vůbec.

Samostatně průzkum podchycoval nezájem o kulturní akce u studující dělnické mládeže ve věku 15 až 25 let; doložil plynulý pokles návštěv divadelních představení, hodnotných filmů (ty byly ovšem zतोtožněný zejména se sovětskými filmy), nezájem o činnost v zájmových kroužcích a souborech lidové umělecké tvořivosti organizovaných v závodních klubech ROH či jiných osvětových zařízeních. Mládež byla také velmi slabě zastoupena mezi návštěvníky knihoven.

Paradoxně poněkud příznivěji se situace jevila na venkově, což zmíněný průzkum spojoval s „postupnou konsolidací a upevňováním družstev“ a zkrácením času k vykonávání hlavních polních prací jako základními podmínkami pro to, aby „mezi zemědělci vzrůstal zájem o kulturu“. Takto byl třeba na venkově zaznamenán vyšší zájem o předplat-

(vč. ochotnických představení), jednoho programu osvětového zařízení se zúčastní za 2 roky, v lidové knihovně si vypůjčí knihu za 13 až 14 měsíců, do kina se podívá asi 15krát za rok. Oblíbenost kin prozrazují i pamětnické vzpomínky. Sr. OKÉNKOVA, Věra: *Trávení volného času v obci Droužkovice. Reflexe volného času dětí, mládeže a mladých dospělých v 50. a 60. letech*. Rkp. seminární práce Praha 2011 (FHS UK), s. 12. Sr. i publikaci ŠEBO, Jurač: *O socialismu s láskou*. Bratislava, Noxi 2011, s. 110–113, kde autor nabízí vzpomínky na pražská kina.

³⁶⁵ V letech 1956–1957 bylo u nás dosaženo historicky nejvyššího počtu návštěvnicků kin, cca 148 000. V dalších letech začala návštěvnost kin soustavně klesat vlivem televizního vysílání. V roce 1967 navštívilo kina jen asi 88 000 lidí. Podrobněji PIŠTORA, Ladislav: *Filmoví návštěvníci a kina na území ČH*. Lumínace, 1997 (roč. 9), č. 2 (26), s. 68–70.

né divadel; tito návštěvníci však zpravidla výrazně preferovali operní představení oproti činohře.

Zřetelný odklon zájmu o kulturní akce v tradičním pojetí se zdály vyvažovat populárně vzdělávací akce lidových akademií a univerzit a zejména televizní vysílání, jehož vliv průzkum Osvětového ústavu jednoznačně potvrdil. Sledování televize propadly zejména dělnické domácínosti (zvláště na Kladensku, v okolí Prahy a na sídlištech Ostavy), v nichž koncem 50. let podstatně stoupal počet příjemců; v řadě těchto míst již připadal televizní přijímač na dvě až tři rodiny. Oblíbeným způsobem využití chvíle volna jsou právě v těchto obcích návštěvy těch, kdož televizi nemají, v rodinách majitelů televizních přijímačů a společný příjem televizních pořadů. Místy přesahuje počet takových návštěv i několikanásobně souhrn návštěv jiných kulturních akcí a programů. Průzkum odhadoval, že se na televizi dívalo dvakrát až třikrát týdně mimo domácí ještě pět až šest pravidelných hostů, přičemž kolektivní sledování televize bylo v dělnických domácnostech dvakrát až třikrát častější než v ostatních domácnostech. Televizní vysílání bylo vnímáno jako přitažlivější než mnohé místní kulturní akce, což se zpětně odráželo v apelech na zlepšení činnosti klubových a jiných zařízení.³⁶⁶

Z výše uvedeného je celkem patrné, že výsledky šetření Osvětového ústavu byly pro státní orgány alarmující. Ty získaly na přelomu 50. a 60. let poměrně reprezentativní data, potvrzující nízký zájem obyvatelstva o kulturní akce a představení. Nešlo přitom jen o problém jejich dostupnosti či nedostatečného zázemí, ale vůbec o úpadek zájmu o tradiční způsoby kulturního využití. V tomto světle se

III.

Volný čas:
režim,
společnost
a jedinec

³⁶⁶ Poznámka na dochovaném exempláři požadovала zjistit „proč jsou doma a konají se na televizi“ / Průzkum ovšem poznamenával, že záleží i na sdílnosti místních kulturních a osvětových pracovišť. Např. v malých silně teleifikovaných obcích s úspěšně působící osvětovou besedou se televizní vysílání na návštěvnosti kulturních akcí negativně neprojevilo.

dosavadní koncept kulturního trávení volného času realitě spíše vzdaloval a oslaboval tak všechny liberalizační kroky provedené od roku 1953. Odpovědné orgány si začaly uvědomovat,³⁶⁷ že konzervativní pojetí této koncepce bude nutné zásadně modernizovat a přizpůsobit změnám v chování společnosti. V určitém protikladu s tím se ovšem stále udržovala snaha o *výchovný přístup* k problému. Vedoucí složky například zřetelně vnímaly velký zájem lidí o televizní vysílání; na jedné straně konstatovaly, že programy dosud málo „podněcují aktivní tvorivou činnost lidí“ a v podstatě „vedou spíš ke konzumu kulturních hodnot“, na straně druhé zdůrazňovaly psychologický vliv televize a její možnosti vychovávat k umění, popularizaci dobrych knih, divadelních her či výtvarných děl. Podobně byly školky (ale i svaz mládeže, ROH) kritizovány za nedostatečnou estetickou výchovu a výchovu uměním;³⁶⁸ zde se kladla přičina nezájmu mládeže o kulturní život, i toho, že po ukončení školní docházky dělnická mládež „vyhledává spíš atraktivní, než kvalitní kulturní podniky“. Podobně dokument se zklamáním konstatoval, že závazky umělců pravidelně se setkávat s dělnictvem přímo na závodech, pronesené na Sjezdu socialistické kultury v červnu 1959, zůstaly v podstatě jen na papíře.

Osu, která v polovině 60. let upravovala požadavky na „správné“ kulturní trávení volného času, tvořilo hledání nového poměru mezi ideovými principy a modernizační-

367 Z ručních poznámek na dochovaném exempláři je zřejmé, že vedení ministerstva nebralo výsledky šetření na lehkou váhu („Není to zbytečné šetření.“).

368 Připomeňme v této souvislosti prohlášení skladatelů, hudebních vědců a koncertních umělců z roku 1955. To upozorňovalo státní orgány na „hluboké a ničivé oslabení hudební výchovy na všeobecně vzdělávacích školách“ jako důsledek školské reformy z roku 1953. Tehdy mj. došlo ke snížení počtu vyučovacích hodin hudební výchovy či jejímu úplnému vyřazení z výuky. – Hudební rozhledy, roč. 9 (1956), č. 2, s. 45–46; Tamáž, č. 10, s. 415–416.

mi trendy, mezi progresí konzumerismu a aktivními přístupy k volnému času, individuálními zájmy a kolektivními formami.³⁶⁹ Specificky se tak odrážely celkové společenské změny i charakter komunistického režimu. Jak jsme již uvedli dříve, struktura požadavků na kulturní povahu volného času zůstala navenek v zásadě zachována, podstata změn spočívala v obsahu a jiných akcentech. **Profil kulturního trávení volného času v polovině 60. let** přitom nově obohatilo uznání legitimity spontánních, institucionálně neorganizovaných činností, jež ovšem zapadaly do obrazu kulturních aktivit.

Přední místo v celkovém profilu nadále zaujímal organizovaná kulturně-vzdělávací činnost, tedy všechny formy mimoškolního vzdělávání, které mělo přitahovat svou atraktivitou. Pojetí zájmové kulturní činnosti zase zdůrazňovalo oprávněnost a potřebu individuálních zájmů, více se zohledňoval význam osobní motivace a uspokojení než celospolečenský dopad různých (módním trendům podléhajících) koníčků. Stát se přitom stále hlásil k organizační a materiální podpoře zájmové činnosti. Relativně novým svěbytným prvkem kulturního pojetí volného času se stala snaha o estetickou výchovu občanů, „výchovu uměním“; namísto „lidové umělecké tvorivosti“ se začalo hovořit o volnější a individuálnější pojeté „amatérské umělecké činnosti“ orientované zejména na mladou generaci. Jako nový prvek estetické výchovy se začalo prosazovat člené formování vztahu k životnímu prostředí chápanému jako kompenzace vlivu moderní průmyslové společnosti. Vztah k přírodě měl přitom vyvažovat pasivní využívání volného času aktivními činnostmi se vztahem k přírodě; zvláště se v této souvislosti prosazovaly rozšířené možnosti rekreace a turismu. Také zde se ovšem prosazovala individualizace a spontánnost volnočasových aktivit. V případě

III.
Volný čas:
režim,
společnost
a jedinec

369 NA, F. MŠK – kolegia ministra, kol. č. 3 (20. 1. 1966), kart. 58.

společenské zábavy a kulturního oddechu se pak všemožně zdůrazňovaly nová funkce a pojetí práce řady kulturních zařízení; státní a stranické orgány reflektovaly oprávněnost vyšších nároků veřejnosti na úroveň kulturních pořadů a společenských akcí (včetně kvality prostředí) a současně se smiřovaly s konzumním postojem společnosti k této formě kulturního využití.

Zmíněné pojetí kulturního využívání volného času poněkud stíralo závažnost poklesu návštěvnosti kulturních akcí a podniků (podle průzkumu Osvětového ústavu navštívili v roce 1958 každý občan 6 organizovaných kulturních a osvětových akcí, v roce 1963 tento počet klesl na 4); je příznačné, že mimo profesionální zařízení byla evidence návštěvnosti dokonce zrušena.³⁷⁰ S postupující individualizací volnočasových aktivit a rozvojem spontánních forem již faktor návštěvnosti ztrácel na významu, jaký mu byl přikládán na přelomu 50. a 60. let. Statistiky přitom dokládaly, že se pokles návštěvnosti osvětových podniků, vzdělávacích akcí a kulturně-společenských akcí (vysílení souborů LUT, lidových veselíc, vystoupení profesijních souborů a sólistů apod.) nezastavil.³⁷¹ Naopak se navýšoval počet členů zájmových kroužků (zvláště neu-

370 Počátkem roku 1965 *Osvětová práce* publikovala výsledky rozsáhlého průzkumu, který proběhl v rámci státního plánu výzkumu „Topografie umělecké činnosti“ v českých zemích od července 1962 do června 1963. Výzkum se zaměřoval pouze na jevištní umění, hudbu a výtvarné umění, naopak pomíjel film, rozhlas, televizi a další oblasti. Návštěvnost profesionálních zařízení byla na základě zjištění označena za „veelku uspokojující“. – CHYBA, Miloš: *Umělecká aktivita kolem nás*. Osvětová práce, roč. 19 (1965), č. 7, s. 6–7.

371 NA, f. MŠK – kolegia ministra, kol. č. 23 (10. 12. 1964), kart. 54.

Počty návštěvníků v letech 1958 a 1963	ČSSR		České země	
	1958	1963	1958	1963
Osvětové podniky	660 321 / 463 700	480 715 / 336 900		
Vzdělávací akce (inimno kurzy)	11 407 900 / 8 791 000	7 080 000 / 5 409 400		
Kulturně-společenské akce	72 439 500 / 42 966 700	55 674 200 / 34 400 800		

měleckého zaměření) a počet absolventů různých vzdělávacích kurzů.³⁷²

KULTURNÍ ZAŘÍZENÍ KLUBOVÉHO TYPU (KULTURNÍ DOMY)

Bylo již řečeno, že za hlavní nástroj zajišťování organizovaných forem kulturního využívání volného času byla od poloviny 50. let považována tzv. kulturní zařízení klubového typu. Toto pojetí kodifikoval osvětový zákon č. 52/1959 Sb., který hovořil o tom, že tato zařízení mají „sdružovat občany do kolektivů podle jejich zájmů“. Plošnou reorganizační síť osvětových zařízení na přelomu 50. a 60. let se tak stávaly kulturní zařízení měnila (ve smyslu usnesení vlády z ledna 1961) na univerzální instituce s kulturní, vzdělávací, společenskou a zábalnou funkcí v konkrétním městě či vesnici.

Univerzální termín „zařízení klubového typu“ (ZKT) přitom poněkud mátl; jednalo se totiž o pojem, který mohl reprezentovat **několik organizačních struktur**, resp. provozovatelů těchto zařízení. Funkci provozovatele ZKT ve městech plnily osvětové besedy, domy osvěty a parky kultury a oddechu (zřizované národními výbory), dále závodní kluby, resp. kluby pracujících (zřizované ROH). Na venkově pak kromě osvětových besed působily družstevní kluby (jako zařízení JZD), popř. závodní kluby. Často se v této souvislosti hovořilo o „kulturních domech“; vzhledem k tomu, že organizační struktury ne vždy disponovaly vlastními prostorami či budovami, začalo se o kulturních

III. Volný čas: režim, společnost a jedinec

Počty členů v letech 1958 a 1963	ČSSR		České země	
	1958	1963	1958	1963
Zájmové kroužky (umělecké)	363 900 / 439 700	238 700 / 292 300		
Zájmové kroužky (ostatní)	100 800 / 152 300	61 400 / 98 700		
Absolventi vzdělávacích kurzů	215 200 / 497 200	155 100 / 390 700		

372 Tamtéž.

domech uvažovat v užším smyslu, pouze jako o architektonickém pojmu.³⁷³

Na přelomu 40. a 50. let v souladu s tehdejšími ideologickými představami vznikaly dvě paralelní a na sobě v podstatě nezávislé sítě kulturně-osvětových zařízení. Zatímco závodní kluby ROH se snažily podchytit volný čas zaměstnanců vlastního závodu, osvětové besedy ve městech i malých obcích se orientovaly zejména na ostatní obyvatelstvo. V druhé polovině 50. let ovšem státní orgány přistoupily k postupnému sjednocování obou sítí a tento proces vyústil právě v deňnici „zařízení klubového typu“. Restrukturalizace celé sítě byla završena kolem roku 1965.

Koncepcí **rozvoje sítě** zařízení klubového typu se státní orgány zabývaly opakovaně v souvislosti s úpravami osvětové politiky v letech 1958–1959, na jejichž podkladě vznikal zmíněný osvětový zákon.³⁷⁴ Jeden z klíčových momentů představovaly snahy o to, aby se *organizací sítí* kulturních zařízení klubového typu všech tří zřizovatelů (národních výborů, ROH a jednotných zemědělských družstev) co nejvíce překrývala se *sítí kulturních domů*, tedy vlastních budov, v nichž kulturní a společenské akce probíhaly. V roce 1963, kdy byla organizační síť ZKT považována za v podstatě dobudovanou, existovalo v Československu celkem 10 332 zařízení (z toho národní výbory provozovaly 9 258, ROH 654 a JZD 414 těchto zařízení). Zhruba čtvrtina až třetina zařízení však nepůsobila ve vlastni budově, což představovalo značný problém. Podrobněji tento stav naznačují následující tabulky:

ZKT národních výborů (1963)	
Počet zařízení	Z toho ve vlastní budově
ČSSR	9 258
České země	6 249

373 NA, f. MŠK – kolegia ministra, kol. č. 23 (10. 12. 1964), kart. 54.

374 K tomu NA, f. MŠK – kolegia ministra, kol. č. 29 (11. 8. 1960), kart. 31; kol. č. 23 (10. 12. 1964), kart. 54.

ZKT jednotných zemědělských družstev (1963)	
Počet zařízení	Z toho ve vlastní budově
ČSSR	414
České země	309

III.
Volný čas:
režim,
společnost
a jedinec

Problém **výstavby** budov ZKT vyzdvihl například Sjezd socialistické kultury. Politické byro ÚV KSČ tehdy uložilo ministerstvu školství a kultury, aby vypracovalo její hlavní zásady. Materiál ministerstva z léta 1960 v této souvislosti rozlišoval jednoduše základní typy budov a standardní kulturní domy, přičemž vytyčil požadavek zajistit pro každou obec do konce roku 1963 tento základní typ. Dosáhnout se toho mělo jednak běžnou investiční výstavbou, jednak budováním a adaptačními pracemi v rámci svépomocné Akce Z. Základní typ zde byl definován jako budova s těmito hlavními provozními částmi: sálem do 150 míst, klubovnou, knihovnou a čítárnou, zařízení mohlo být začleněno do již existujícího objektu. Pro velké, zvláště střediskové obce se měly přednostně budovat podstatně lépe vybavené kulturní domy; ty počítaly s prostory pro divadlo, kino a lidovou zábavu, dále s prostory pro zájmovou činnost a knihovnu (čítárnu). Ve variantách se uvažovalo o tom, že by v obcích bez tělocvičen mohly kulturní domy částečně zajišťovat kryté sportovní prostory, na kulturní dům se mohla také napojit veřejná jídelna apod. Do roku 1970 měl být, podle tohoto materiálu, takový kulturní dům vybudován ve všech střediskových obcích a obcích nad 1 000 obyvatel.

Podobná strategie se uplatnila i v případě měst. Zde (s oporou v osvětovém zákoně) se s budováním kulturních zařízení počítalo zejména ve velkých průmyslových střediscích a na okrajích velkých měst na nově budovaných sídlišťích, zejména za přispění prostředků ROH. Ministerstvo počítalo s vybudováním samostatných ZKT v okresních městech do roku 1970 a do roku 1975 s výstavbou velkých kulturních domů ve velkých městech.

Tyto úvahy byly krátce nato upřesněny a posvěceny usnesením vlády č. 3 ze 4. ledna 1961 v souvislosti s projednáním „Zásad rozvoje, úpravy a výstavby kulturních zařízení klubového typu“. Tento dokument stanovil všechny **kategorie** zařízení klubového typu. Nejjednodušší I. kategorii ZKT (s knihovnou, maximálně dvěma klubovny a s kapacitou do sto lidí) měla mít do konce roku 1965 každá obec, zvláště ta, v níž se neuvažovalo o výstavbě či adaptaci kulturního domu. II. kategorii (základní typ kulturního domu) tvořil víceúčelový sál se základním jevištním příslušenstvím, zařízením pro promítání filmů, tanečním sálem, popř. tělocvičnou, dále s nejméně dvěma klubovnami, knihovnou a čítárnou. Jeho součástí měl dále tvořit bufet, popř. jídelna a foyer pro pořádání výstavek. III. typ kulturního domu vycházel z II. typu rozšířeného o další prostory (klubovny, studovny apod.). „Zásady rozvoje“ stanovily, že zařízení II. a III. kategorie budou vybudována ve větších spádových obcích a ve městech do konce roku 1970.³⁷⁵

Kromě kategorie a výstavby kulturních domů (ZKT) se současně státní orgány zabývaly relativně méně významnými záležitostmi prostorového řešení kulturních domů a jejich provozního vybavení, které však měly úzkou spojitost s problematikou využívání volného času.³⁷⁶ Po celé 50. léta se za klíčový prostor kulturního domu pokládal **sál**, což odpovídalo mj. požadavkům na kolektivní trávení volného času. Vzhledem k výše nastiňným změnám ve společnosti a snahám přizpůsobit jim činnost kulturních a společenských zařízení se u nás počátkem 60. let začalo přecházet k pojetí zdůrazňujícímu namísto sálu **význam kluboven**, jež lépe odpovídaly potřebě reagovat na rychlou diferenciaci zájmové činnosti apod. (viz samotný ter-

375 HROMÁDKA, Milan: *Kulturní domy na vesnici*. Osvětlová práce, roč. 15 (1961), č. 6, s. 91.

376 NA, F. MŠK – kolegia ministra, kol. č. 23 (10. 12. 1964), kart. 54.

24 Kulturní domy často sloužily pro nejnáznivější propagandistické a osvětlové akce. Na obrázku vzorová ukázka lekce lidové zemědělské akademie v kulturním domě ve Vladislavi na Třebětsku. Foto: Göerner, Vladimír – Hromádka, Milan – Jaroš, Milošlav: *Kulturní domy na vesnici*. Praha 1962, s. 22.

mín „zařízení klubového typu“). Klubovní prostory se tudíž v nově projektovaných i adaptovaných kulturních domech stávaly významnými provozními částmi; nově se přitom řešila nutnost zajistit souběžný provoz klubové a sálové části, resp. provoz obou hlavních částí nezávisle na sobě. (Ještě výrazněji se tento trend projevoval v Polsku a Maďarsku, kde začala vznikat kulturní zařízení bez sálové části; tato koncepce přiblížovala klubová zařízení stylu kaváren.) V 60. letech již také silně zaostávalo technické zabezpečení kin působících v kulturních domech a vybavení dalšími přístroji a pomůckami využívanými pro vzdělávací kurzy mimoškolního vzdělávání. Celkově se poukazovalo na velmi nízkou úroveň **vnitřního**

III.
Volný čas:
ražím,
společnost
a jedinec

vybavení, interiéru (zejména menších ZKT na venkově). Interní materiály dokonce přiznávaly, že situace dospěla do stadia, kdy se „výrazně mění poměr mezi kvalitou kulturnosti prostředí bytů a domácností a kulturně-sportovního zařízení v obci“ v neprospekch veřejných kulturních zařízení.³⁷⁷

KLUBOVÁ ZAŘÍZENÍ ROH

Značná část kulturní, společenské a výchovně-vzdělávací činnosti Revolučního odborového hnutí se soustředila v jeho vlastních klubových zařízeních, zejména tzv. závodních klubech (jako kulturních zařízeních jednoho závodu), jež navazovaly na starší tradici dělnických besed a domů a jejichž síť se programově rozšiřovala již od roku 1945. Zejména v pouzrovém období se ovšem odborové orgány upjaly na vykazování stále vyššího počtu těchto klubů v oficiálních statistikách, což mělo podpořit ideologickou tezi o jejich důležité roli při proměně životního stylu pracujících. Pomíjelo se přitom, že takové kluby často postrádaly vlastní společné prostory a stávaly se spíše jen součtem různých odděleně vyvíjených aktivit. V souvislosti se změnami kulturní politiky v letech 1952 a 1953 vzaly tyto samostatné kvantitativní ukazatele zaso. Na základě usnesení předsebnictva ÚRO z března 1953 došlo k nové registraci a z dosavadních více než 4 000 závodních klubů jich bylo za skutečná klubová zařízení uznáno pouhých 500; ostatní „kluby“ totiž reprezentovaly různé rudé koutky a izolované zájmové kroužky působící při místních podnikcích.³⁷⁸

Podobně jako u jiných osvětových zařízení, byla v polovině 50. let zahájena i postupná úprava sítě závodních klubů. Po upřesnění definice závodního klubu kladly odborové orgány větší důraz na soulad organizační formy se snahou soustředit zájmovou, kulturní a vzdělávací činnost na jedno místo v závode, což se ovšem přirozeně ne vždy dařilo.³⁷⁹ Ideální stav, kdy závodní klub disponoval vlastní budovou, narážel zejména na nedostatek finančních prostředků na novou výstavbu; např. v roce 1956 měla samostatné kulturní zařízení jen třetina celkového počtu závodních klubů.³⁸⁰ Statistikové ÚRO proto zvýšenou měrou evidovali, kde kulturní a společenský život pracovníků závodu probíhá pod hlavičkou závodního klubu (či alespoň tzv. rudého koutku) a kde nikoli.³⁸¹ Postupnou úpravu organizačního rámce zdůraznilo také vydání „Zásad pro zřizování, řízení, organizaci a hospodaření závodních klubů“ a „Vzorového statutu“ v říjnu 1959.

Na jaře 1957 bylo v Československu registrováno při všech odborových svazech již celkem 811 závodních klubů ROH, z toho v českých zemích 688 a na Slovensku 123,³⁸² jejich počet se však v poměrně krátkých intervalech měnil.³⁸³ Nejvyšší počet klubů se k tomuto datu soustředil v Pražském kraji (110), který držel jasnou převahu společně s Ústeckým (88) a Ostravským krajem (81).³⁸⁴ Z hlediska pracovníků odvětví působilo nejvíce závodních klubů ve strojírenství (174),

III.
Volný čas:
režim,
společnost
a jedinec

³⁷⁷ Tamtéž.
³⁷⁸ FRANKÉ, Karel: *20 let závodních klubů a vývoj jednotné sítě osvětových zařízení*. Osvětová práce, roč. 19 (1965), č. 19, s. 1.

³⁷⁹ Např. referent závodního klubu n. p. Karosa ve Vysokém Mýtě si na jaře 1957 postěžoval: „Ve většině závodů je nedostatek prostor pro závodní kluby. My máme naše kroužky rozestrané po celém městě. 75 členů fotokroužku má místnost v suterénu internátu, oddíl hudby je ve škole, flétnisté se schází v hotelu, divadlo zkouší v noci v kině. Knihovna je v závode, je třeba to soustředit v jednom místě.“
³⁸⁰ NA, f. MŠK – kolegia ministra, Kol. č. 44 (8. 11. 1956), kart. 6.
³⁸¹ Sr. KHEČK, Robert: *Výchovná a kulturní práce v Revolučním odborovém hnutí*, Praha 1959, s. 45.
³⁸² VOA, f. Kulturní oddělení ÚRO, kart. 195, i, j, 121.
³⁸³ Např. v roce 1958 jich ROH evidovalo v ČSR jen 784, z toho v českých zemích 659. (VOA, f. Kulturní oddělení ÚRO, kart. 199, i, j, 141.)
³⁸⁴ Nejmenší klubů měli v českých zemích Pardubický kraj (23), Českobudějovický (25) a Plzeňský (29).

dále textilním a kožedělným průmyslu (80), v hornictví (71) a ve stavebním průmyslu (69).³⁸⁵

Již tyto údaje naznačují, že v druhé polovině 50. let na sebe závodní kluby ROH vázaly značné množství kulturně-sportovních a vzdělávacích akcí, které se zaměřovaly i na rodiny zaměstnanců.³⁸⁶ V roce 1956 závodní kluby v českých zemích zajistily 2 723 vstupenky profesionálních umělců (zhlédlo je přes milion diváků), uspořádaly téměř 21 000 filmových představení (mimo výrobně-technickou propagaci; pro 2 153 000 diváků), uspořádaly téměř 21 000 zábravných akcí, zájezdů a výletů pro dospělé (navštívilo je 2 725 000 lidí). Mimo to závodní kluby připravily 9 155 filmových představení pro děti (zhlédlo je 837 000 dětí) a dalších 7 696 dětských akcí (pro více než milion dětí). K březnu 1957 byla v českých zemích registrována denní kapacita návštěvníků (na Slovensku však sotva 35 000). K tomu je ovšem třeba dodat, že tehdy závodní kluby svou činnost zaměřovaly zejména na zaměstnance podniků (a rodinné příslušníky), nikoli na obyvatelé města.

Zvláštní kapitolu z hlediska trvání volného času tvořily organizování stále zájmové činnosti. V roce 1957 evidovaly závodní kluby ROH v českých zemích 2 350 souborů lidové umělecké tvořivosti (LUT; 48 000 členů), nejčastěji pěveckých, hudebních, tanečních, divadelních a loutkářských, dále 850 kroužků LUT (12 200 členů) a přes 1 600 dalších zájmových kroužků (téměř 40 000 členů). Celkově

385 Nejmenší klubů registrovaly ROH – Svaz zaměstnanců spotřebních družstev (5), ROH – Svaz zaměstnanců školství a vědeckých ústavů (5), ROH – Svaz zaměstnanců státního obchodu (2) a ROH – Svaz zaměstnanců v umění a kultuře (1; konkrétně v Olomouckém kraji).

386 K tomu dále VOA, f. Kulturní oddělení ÚRO, kart. 195, i. j. 121. Tato činnost pro závodní výbor ROH zajišťovala komise kulturní a výchovné práce ve spolupráci s propagačním oddělením podniku i se závodním klubem ROH. Vedoucí propagačního oddělení býval členem této komise stejně jako tajemník závodního klubu. Denní práci závodního klubu řídil jeho výbor.

tedy tímto způsobem rozvíjelo své zájmy jen v rámci závodních klubů 100 000 zaměstnanců a navíc dalších 17 500 dětí ve 3 000 dětských kroužcích.³⁸⁷ (Mimo závodní kluby působilo v českých zemích v rámci ROH dalších téměř 5 500 zájmových kroužků.)

DŮM KULTURNÍHO ROH

5 0 0 0 1 0 V 5 K Ě H 0 R 4 V Ě R U
5 - 0 K 0 L 0 0
H 0 R N I C K Ý D Ů M

PRŮRAVUJEME

PRŮRAVUJEME

ČASOPISY

DĚTSKÉ ČASOPISY

1. Vědy a technika
2. Příroda
3. Město
4. Zvěřina
5. Veselá
6. Pohádky
7. Zdobivé
8. Zábavní
9. Zdraví
10. Zdraví
11. Zdraví
12. Zdraví
13. Zdraví
14. Zdraví
15. Zdraví
16. Zdraví
17. Zdraví
18. Zdraví
19. Zdraví
20. Zdraví
21. Zdraví
22. Zdraví
23. Zdraví
24. Zdraví
25. Zdraví
26. Zdraví
27. Zdraví
28. Zdraví
29. Zdraví
30. Zdraví

25 Také závodní kluby ROH nabízely kulturní a záborové programy pro malé děti. Zde ukázka programu Domu kultury ROH v Sokolovském revíru z ledna 1957. VOA, f. Kulturní oddělení ÚRO, kart. 195, inv. č. 121.

387 Přehled byl zpracován na základě údajů o činnosti z 82 % závodních klubů, uvedených počty tedy poněkud zkrlesují skutečný stav. Obecně je třeba ke statistickým výkazům ROH přistupovat obezřetně a vlnatě vykazované počty jako přibližné, spíše nadhodnocené. / V roce 1957 mělo 10 216 základních organizací ROH patronát nad 8 000 školami. (VOA, f. Kulturní oddělení ÚRO, kart. 205, i. j. 163.)

Tyto údaje ovšem vypovídají pouze o části aktivit odborů souvisejících s podchyčováním volného času zaměstnanců, neboť stejnou organizační a pořadatelskou roli plnily i základní organizace ROH, které vlastním závodním klubem nedisponovaly.³⁸⁸ Co do počtu akcí se tak v roce 1957 ROH podílelo zhruba z jedné třetiny na organizování veškeré celostátní kulturně-osvětové činnosti, pozitivně se také hodnotili stoupaající počet kulturně-výchovných akcí pro děti (oproti roku 1956).³⁸⁹ Blížší představu o šíři kulturní, společenské a vzdělávací činnosti odborů nám mj. poskytuje následující přehled:

Kulturní a výchovná činnost základních organizací ROH v roce 1957

Typ činnosti	Počet akcí		
	Celkem (ČSR/české země)	Z toho mimo záv. kluby ROH (české země)	Z toho v záv. klubech ROH (české země)
Výrobně-technická propagace (vč. filmů a přednášek)	70 816 / 52 276	39 751	12 525
Přednášky (politické, pedagogické aj.; bez výr.-tech.)	31 550 / -	-	7 467
Výchova uměním (v klubu a v závodě)	35 510 / -	-	11 368
Výchova uměním (na zájezdech)	- / -	-	9 528
LUT – počet souborů	8 259 / 6 250	4 041	2 209
LUT – počet kroužků (vč. zájmových)	10 632 / 9 164	6 671	2 493

388 Dobová publikace uvádí, že závodní kluby ROH se v roce 1957 podílely 50 % na všech výchovných a kulturních akcích ROH. (KHECK, Robert: *Výchovná a kulturní práce v Revolučním odborovém hnutí*, Praha 1959, s. 48.)

389 VOA, f. Kulturní oddělení ÚRO, kart. 205, i. j. 163; kart. 195, i. j. 121.

Kulturní a výchovná činnost základních organizací ROH v roce 1957

Typ činnosti	Počet akcí		
	Celkem (ČSR/české země)	Z toho mimo záv. kluby ROH (české země)	Z toho v záv. klubech ROH (české země)
Filmová představení (bez tech.)	72 797 / 65 000	47 759	17 241
Ostatní kulturně-sportovní akce (návštěva kin, divadel, muzeí, výstav ad.)	59 057 / 51 409	27 964	23 445

Uvedený přehled zřetelně dokládá, že objem kulturních a společenských aktivit ROH nezávisel přímo na existenci klubového zařízení daného podniku, i když se lze domnívat, že bez něj jejich kvalita i nabídka byla méně komfortní. To vedlo v druhé polovině 50. let k provazování volnočasových aktivit zajišťovaných ROH se síti kulturně-osvětových zařízení státní správy a k pokusu o vznik společných zařízení. Proto se překrývání této činnosti v menších městech začalo kritizovat jako neekonomické a kontraproduktivní. Zprvu se navrhovalo, aby obě instituce odstranily křížení jednotlivých kulturních akcí větší koordinací, popř. tyto akce pořádaly společně a „netřítily tak síly“.³⁹⁰ Současně se již však zvažovalo v místech, kde došlo k fungování závodní kluby (zejména pak v průmyslových městech, dělnických sídlištích a dělnických obcích), nadbytečnou osvětovou besedu (zejména působící bez kulturního domu) zrušit a její programy a kulturní plány převést do tohoto klubu. Takto začaly vznikat „kluby pracujících“ jako střediska kulturního a společenského života v celém městě,³⁹¹ což vedlo k pro-

III.
Volný čas:

režim,
společnost
a jedinec

390 *Jedno řešení spolupráce závodních klubů a osvětových besed*. Osvětová práce, roč. 10 (1955), č. 2, s. 18.

391 KHECK, Robert: *Výchovná a kulturní práce v Revolučním odborovém*

pojování dvou doposud spíše paralelních sítí osvětových zařízení – národních výborů a ROH.

Zcela cizí začala tato tzv. jednotná klubová zařízení, jejichž působnost se již neomezovala na konkrétní podnik, ale celé město, vznikat po vydání usnesení ÚV KSČ o osvětové činnosti (1958) a poté i osvětového zákona. Usnesení předsednictva ÚRO ze 16. prosince 1958 zase umožnilo slučování jednotlivých závodních klubů v jednom místě, jež se považovalo za určitý předstupu „klubu pracujících“. Usnesení přitom zdůrazňovalo, že tím nedochází k opakování praxe s tzv. sdruženými kluby z počátku 50. let,³⁹² neboť sloučené kluby řídil nově pouze jeden (největší) závodní výbor, přičemž ostatní výbory uplatňovaly své potřeby prostřednictvím svých delegátů a příslušným podílem na hospodaření. Usnesení ÚRO zároveň upozorňovalo, aby sloučené závodní kluby³⁹³ vznikaly pouze za vhodných okolností a nedocházelo k „monopolizaci kulturní činnosti“. To ostatně platilo i v případě slučování závodních klubů a osvětových besed jako tzv. jednotných klubových zařízení.

Počátkem 60. let celý proces zesílil, přičemž častěji se do závodního klubu ROH začleňovaly místní osvětové besedy než naopak, zřídka zaznamenáváme integraci kulturních zařízení JZD (družstevních klubů).³⁹⁴ Nové kulturní zařízení pak nadále řídil závodní výbor ROH (zhruba v 90 % případů), jehož aktiv se přitom rozšířil o pracovníky školské a kulturní komise MNV, popř. dalších společenstevských

hnuti, Praha 1959, s. 80–82.

392 Tzv. sdružené kluby řídily všechny zúčastněné závodní výbory ROH, což vedlo k administrativním i praktickým problémům.

393 Sloučené závodní kluby mohly volit volnější označení, např. „Dům kultury“, „Dělnický dům“, „Dělnická beseda“ apod. Pro „kluby pracujících“ se používalo označení „jednotný klub pracujících“, „sdružený klub pracujících“, „spojený závodní klub“ nebo „jednotné kulturní středisko“.

394 Organizace ROH bez vlastního kulturního zařízení byly vyzvány k podpoře činnosti osvětových besed.

organizací. Odborové orgány poté neustále nabádaly, aby jednotné kluby věnovaly svou pozornost jak pracovníkům závodu, tak i ostatním občanům.³⁹⁵

V roce 1961 například zanikla osvětová beseda v Milevsku a nový Klub pracujících zde provozoval tři divadelní a tři hudební soubory, estrádní soubor, kroužky společenského i lidového tance, fotoklub, kroužek filmarů-amatérů, šachový klub a filatelistický klub.³⁹⁶ V Nových Hradech došlo nejprve ke sloučení kulturních zařízení místních zemědělských podniků do Klubu zemědělských závodů, který se v roce 1962 sloučil s místní osvětovou besedou na Klub pracujících Nových Hradů.³⁹⁷ Publicitu také zaznamenalo ustavení Klubu pracujících v Rožnově pod Radhoštěm koncem roku 1963 sloučením dvou závodních klubů, osvětové besedy a dalších menších podniků do jediného osvětového zařízení.³⁹⁸

V polovině 60. let odbory evidovaly v Československu 647 závodních klubů. Určitý úbytek byl v podstatě důsledkem dřívějšího slučování různých zařízení, jejichž řídicím orgánem se nakonec stala závodní rada ROH (zhruba polovina závodních klubů přijala i funkci osvětových besed). Nešlo to přitom hlavní problém, tedy nedostatek vhodných budov pro volnočasové aktivity. Expertní studie o podílu

395 Osvětová práce, roč. 15 (1961), č. 14, s. 234; PÁCOVSKÝ, L.: *Z 20. letního zasedání ÚRO*, Osvětová práce, roč. 15 (1961), č. 20, s. 349.

396 *Závodní klub jako jednotné osvětové zařízení*, Osvětová práce, roč. 15 (1961), č. 3, s. 45; *Závodní klub patří všem*, Osvětová práce, roč. 15 (1961), č. 15, s. 264.

397 *Jah.:Sjednocení síl se osvědčilo*, Osvětová práce, roč. 16 (1962), č. 10, s. 187. V tomto případě byl ovšem Klub pracujících řízen školskou a kulturní komisí MNV za úzké součinnosti zúčastněných závodních výborů ROH, což nebylo vnímáno jako nejlepší.

398 Další příklady: PONDĚLÍČEK, Jiří: *Závodní klub pro všechny*, Osvětová práce, roč. 16 (1962), č. 13, s. 253; Tamtíž, roč. 18 (1964), č. 1, s. 16; HON, Jiří: *Z očí do očí“ ve slučování*, Tamtíž, roč. 18 (1964), č. 16, s. 278; GABRISS, Miroslav – LOUIDOVÁ, Štěpánka: *Ještě o klubech*, Tamtíž, roč. 20 (1966), č. 4, s. 11–12.

III.
Volný čas:
režim,
společnost
a jedinec

odborů na tvorbě „socialistického životního stylu“, pro-
jednávaná předsednictvem ÚRO v září 1966, jasně hovo-
řila o nedostatku vhodných kulturních zařízení klubového
typu v ČSSR, jejich nedostatečném materiálním vybavení
a nerovnoměrnosti dosavadní sítě.³⁹⁹ Krátce předtím (v kvě-
tnu 1966) již tento orgán schválil novou koncepci investiční
výstavby kulturních zařízení ROH, která (vyjma výstavby
rekreačních objektů) v duchu osvětového zákona nadále
preferovala zřizování klubových zařízení ROH v průmys-
lových centrech a sídlišťích velkých měst. S ohledem na
tehdejší politiku vzdělávání a zvyšování kvalifikace sou-
časné vedení odborů požadovalo, aby závodní kluby ROH
a domy kultury ROH postupně „nabývaly charakteru domů
kultury, techniky a vzdělávání“. Toho se mělo dosáhnout
větším podílem technické propagace (zejména za pomoci
Socialistické akademie, Československé vědeckotechnické
společnosti ad.), aniž by se však omezovala kulturně-spo-
lečenská funkce těchto zařízení. Vedoucí odborové orgány
současně zdůrazňovaly, aby krajské a místní struktury ROH
přízpůsobovaly zaměření těchto zařízení místním podmín-
kám; nebylo možné uplatňovat stejné požadavky na všechny
činnosti u všech zařízení, ta si naopak měla „hledat vlastní
specifickou tvář a charakter, který bude nejlépe vyplňovat
chybějící články ve výchově socialistického člověka“.⁴⁰⁰
Jinými slovy: „Jiné podmínky má klub vybudovaný přímo
u závodu [...], než klub ve smíšeném sídlišti.“⁴⁰¹

S postupnou liberalizací kulturního života v polovině
50. let význam závodních klubů poněkud rostl, zvláště když
se snažily přijímat funkci kulturního zařízení přesahujícího
rámec podniku, nebo přízpůsobovaly svou činnost (mj. for-

399 VOA, f. Předsednictvo ÚRO, kart. 83, i. j. 437. Předsednictvo ÚRO
13. 9. 1966.

400 Tamtéž.

401 FRANKÉ, Karel: *20 let závodních klubů a vývoj jednotné sítě osvětových
zařízení*. Osvětlová práce, roč. 19 (1965), č. 19, s. 3.

mu anket) zájmu zaměstnanců.⁴⁰² Rostla paleta volnočasov-
ých aktivit, které závodní kluby nabízejely, včetně například
společného sledování televize. Na počátku 60. let však stále
častější televizní vysílání, rozšíření přijímačů a rostoucí kon-
kurence jiných kulturních institucí vedly k určité stabilizaci
jejich nabídky.⁴⁰³ Vedení odborů přitom požadovalo o profesio-
nalizaci aparátu svých klubových kulturních zařízení; pouhý
zájem pracovat v závodním klubu již nedostačoval (kolem
roku 1965 neplacený personál zajišťoval činnost třetiny celko-
vého počtu klubů). Kritizovala se zažitá praxe obsazovat tato
místa pracovníky bez odborné kvalifikace a zejména, „odklá-
dání nevyhovujících kádrů“ do těchto zařízení.⁴⁰⁴

Bylo již zmíněno, že závodní kluby zastřešovaly nemalou
část **zájmové činnosti** v nejrůznějších kroužcích (většně LUTJ),
které také materiálně podporovaly. Někdy umožnily i pře-
ci specifických zájmových skupin; např. v závodním klubu
dolu Cingr vznikl kroužek myslivosti,⁴⁰⁵ o tři roky později
byl na této platformě ustaven dámský salón, jehož členky se
zabývaly šitím šatů.⁴⁰⁶ Mezi nejdůležitější součást nabídky
ale patřily **programové zábavné podniky**.⁴⁰⁷ Nejčastěji se
jednalo o estrádní, společenské a taneční akce přízpůsobené

III.

Volný čas:
režim,
společnost
a jedinec

402 Např. v závodech Jana Švermy v Jinošicích se v letech 1957–1958 formou
ankety zjišťoval zájem o konkrétní témata přednášek i doba jejich konání.
Anketní listky se vydávaly s výplatními sáčky.

403 *Str. Nepodceňujme boj o diváka*. Klub, roč. 9 (1960), č. 1, s. 21–22. Obecně
viz KHEČEK, Robert: *Výchovná a kulturní práce v Revolučním odborovém
hnutí*. Praha 1959, s. 14–15, 45, 48, 51, 54, 56–58.

404 VOA, f. Předsednictvo ÚRO, kart. 90, i. j. 459. Předsednictvo ÚRO
16. 11. 1967.

405 *Havří – Myslivci*. Klub, roč. 4 (1955), č. 2, s. 29.

406 *Dámský salón závodního klubu*. Klub, roč. 7 (1958), č. 5, s. 25.

407 *Léto v závodních klubech*. Klub, roč. 4 (1955), č. 5, s. 3–4; *Klub v Poostaví*.
Tamtéž, č. 7, s. 26; *Za krásami naší vlasti*. Tamtéž, č. 8, s. 22; *Ples nejlepších*.
Klub, roč. 5 (1956), č. 2, s. 2; *Malý klub velkého závodu*. Klub, roč. 6 (1957),
č. 5, s. 6–7; *Pro odborovské turisty*. Tamtéž, č. 6, s. 12; *Robití hadankarske
estrády*. Tamtéž, č. 11, s. 28; *Letní činnost v Elite Varnsdorfu*. Klub, roč. 7
(1958), č. 5, s. 7; *Kouzelný televizor*. Klub, roč. 8 (1959), č. 1, s. 24.

charakteru sezóny. Začátek roku patřil zejména plesům, v letních měsících kluby zajišťovaly mj. poznávací vlastivědné výlety pro celé rodiny svých zaměstnanců či turistické vycházky.⁴⁰⁸ Sezónním potřebám se přizpůsobovala i provozní doba klubů. Některé kluby vytvářely celonedělní společenské a kulturní programy pro všechny příslušníky rodin.⁴⁰⁹ Kromě zmíněného sledování televizních programů se již dříve v závodních klubech promítaly (kromě instruktážních a populárně vědeckých) také celovečerní hrané filmy. Poměrně slabý podíl na počtu akcí závodních klubů mělo vystupování profesionálních umělců (např. v roce 1966 se jednalo pouze o 3,3 %), právě tyto akce však zaznamenávaly velkou návštěvnost. Ne zcela běžné byly aktiviny závodních klubů, které se zaměřovaly na **důchodce**, zejména bývalé pracovníky podniku. Např. v roce 1958 zřídil závodní klub ROH závodní Jana Švermy v Brně vlastní klub důchodců, který se podílel na vyplňování volného času svých bývalých zaměstnanců; pro tyto důchodce se připravoval pravidelné každé měsíce celovečerní program, současně byli využíváni jako vedoucí polytechnicky zmeřených dětských kroužků, podíleli se na zřízení loutkového divadla při závodním klubu apod.⁴¹⁰

- Mimořádně důležitou a sledovanou složkou činnosti závodních klubů ROH bylo vytváření podmínek pro trávení volného času **dětí a mládeže**: kluby přitom spolupracovaly s výbory závodní organizace ČSM. Pro žáky základních škol kluby organizovaly nejruznější divadelní či loutková představení, zájmové (často polytechnicky a přírodovědně zaměřené) a umělecké kroužky, besedy, výlety a hranné hry.⁴¹¹ Samozřejmě
- 408 Např. závodní klub n. p. Koh-i-noor zajišťil na léto 1960 téměř 100 zájezdů. *Léto a zájezdy*. Klub, roč. 9 (1960), č. 6; dále *Léto vo Svite*. Tamtéž, č. 7, s. 25–26.
- 409 Srv. *Hodinná neděľa*. Klub, roč. 9 (1960), č. 6, s. 10.
- 410 VOA, f. Předsednictvo ÚRO, kart. 47, i. j. 324. Předsednictvo ÚRO 12. 1. 1960.
- 411 *Děti jsou tvůrci*. Klub, roč. 4 (1955), č. 11, s. 22–23; *Děti touží po činnosti*. Klub, roč. 5 (1956), č. 4; *Děti a my*. Klub, roč. 6 (1957), č. 2, s. 22–23; *Zimní*

mostí byly akce spojené s Mezinárodním dnem dětí a vánočními programy. Pracovníci závodních klubů se děti snažili vést k takovému využívání volného času, při němž by rozvíjely dovednosti získané ve škole. V souladu s ateistickou politikou státu závodní kluby zajišťovaly programovou zábavu či filmová a divadelní představení zejména na nedělní dopoledne.⁴¹² Pro dospívající mládež zase závodní kluby pořádaly tzv. hrátky, tedy zábavná programová odpoledne či večery, taneční zábavy a odpolední čaje,⁴¹³ zejména v menších městech tak oddbory nahrazovaly nedostatky či malou kapacitu obecních sálů a prosazovaly „vzorový typ“ zábav ve společenském oděvu, bez alkoholu, žvýkaček a „výstřední“ big-beatové hudby. Zejména na počátku 60. let se při závodních klubech začaly ustavovat také kluby přátel umění, jež přitahovaly zejména mladé lidi, rozvíjelo se zajišťování předplatného na divadelní představení profesionálních scén a koncertů, řada závodních klubů a domů kultury ROH se stala pořadateli celostátních festivalů a přehlídek amatérské umělecké tvorby (fotografie, filmu apod.).⁴¹⁴

Rozsah činností, které zajišťovaly závodní kluby koncem 60. let, vedl k úvahám o potřebě propůjčit alespoň velkým zářezem určitý stupeň právní samostatnosti, což by zjednodušilo jejich řízení závodními výbory ROH. V tomto smyslu se začaly

- činnost dětí*. Klub, roč. 7 (1958), č. 1, s. 25; *Dětské odpoledne*. Tamtéž, č. 2; *Na pomoc polytechnické výchově*. Tamtéž, č. 3, s. 27; *Děti-klub-závod*. Klub, roč. 8 (1959), č. 7, s. 22–23; *Klub pionýrů*. Klub, roč. 9 (1960), č. 6, s. 27–28.
- 412 *Dětská nedělní dopoledne*. Klub, roč. 4 (1955), č. 11, s. 29; *Umožnit činnost dětem*. Klub, roč. 5 (1956), č. 4, s. 21; *Dopoludnia pre mládež*. Klub, roč. 8 (1959), č. 2, s. 7–8.
- 413 *Taneč a mládež*. Klub, roč. 8 (1959), č. 2, s. 25; *Vyprávění o čjích*. Klub, roč. 9 (1960), č. 1, s. 22–23; *Příce s dospívající mládeží*. Tamtéž, č. 2, s. 9 a 25–26; *Hrdtky mládeže*. Tamtéž, č. 3, s. 26.
- 414 VOA, f. Předsednictvo ÚRO, kart. 90, i. j. 459. Předsednictvo ÚRO 16. 11. 1967. Např. Dům kultury VZKG v Ostravě sdnůžoval v roce 1966 celkem 67 souborů s více než 3 000 členy. – *Kluby sněmovaly*. Osvětová práce, roč. 20 (1966), č. 2, s. 3.

také připravovat nové zásady pro řízení a hospodaření klubů a statut klubů, které by nahradily předpisy z roku 1959.⁴¹⁵

Rozsah aktivit závodních klubů ROH přirozeně významně ovlivňovaly také finanční možnosti jednotlivých podniků. V zásadě platilo, že málokteřé odborové kulturní zařízení bylo schopno vykazovat zisk a příliš se to od něj také neočekávalo. Materiální zájem klubů se odvíjelo především od výkonnosti daného podniku a ochoty jeho vedení podporovat činnost vlastního závodního klubu; výhodu zde měly především kluby velkých průmyslových závodů. Z dočasných zpráv vyplývá, že v polovině 50. let (v letech 1954–1957) závodní kluby vykazovaly při provozování vlastní kulturní a výchovné činnosti finanční ztráty; jejich příjmy dosahovaly zhruba k 80 % vydání.⁴¹⁶ Nemlou povinnosti pro vedení klubů představovaly povinné odvody za pořádání společenských akcí Hudební a artistické ústředně (10 % z výtežku), místním domům osvěty a národnímu výboru.⁴¹⁷ Na konferenci o kulturně masové práci ROH v létě 1957 bylo sice s uspokojením přijímáno zjištění, že ze všech příjmů klubů připadalo asi 47 % na vlastní činnost (především šlo o organizování kulturních a společenských akcí, vystoupení souborů LUT) a asi 16 % příjmů získávaly kluby z pronájmu sálů.⁴¹⁸ Zároveň se však upozorňovalo na to, že úsilí o samořincování klubů nesmí potlačovat činnost spojené s „výchovou pracujících“, tedy např. politické a vzdělávací přednášky a technickou propagaci.⁴¹⁹ Dobrová publikace

415 VOA, f. Předsednictvo ÚRO, kart. 83, i. j. 437. Předsednictvo ÚRO 13. 9. 1966.

416 VOA, f. Kulturní oddělení ÚRO, kart. 195, i. j. 121.

417 Tamtéž. Porada pracovníků vybraných závodních klubů 8. 3. 1957.

418 Kvalitní a úspěšné soubory se přitom mohly stávat přednětím vzájemného soupeření mezi kluby. Pracovník závodního klubu Spojených oceláren z Kladsna si na poradě pracovníků vybraných klubů v březnu 1957 postěžoval, že jejich „velmi dobry soubory“ jim přetáhli závodní klub dolu A. Zápotocký v Dubí. (VOA, f. Kulturní oddělení ÚRO, kart. 195, i. j. 121.)

419 VOA, f. Kulturní oddělení ÚRO, kart. 197, i. j. 124.

z tohoto hlediska typicky kritizovala jako závažné nedostatky ve „výchovné práci“ závodních klubů bezideové, únikové pořady, taneční a společenské zábavy, estrády pochýbné umělecké úrovně. Její autor sice připouštěl, že „se často tato bezduchá a úniková činnost příznivě projevuje v pokladné klubu“, upozornil ale na to, že cílem činnosti ROH není zisk, ale „péče o člověka a jeho třídní uvědomění“. Měřit-
kem hodnocení práce odborových kulturních zařízení měl být vždy „výchovný smysl“ a „ideový obsah“ akcí, nikoli komerční hledisko. Rovněž se kritizovaly snahy některých klubů „profesionalizovat“ vlastní soubory LUT a získávat pro své členy za vystoupení honorář.⁴²⁰ Výtky podobného druhu v průběhu 60. let ustupovaly, přesto bylo nutno reagovat na nový problém spojený s financováním klubů – závazky a aktivity osvětových besed, které přecházely do tzv. jednotných klubů. Předsednictvo ÚRO koncem roku 1967 konstatovalo, že proces slučování je nutné podřídit finančním možnostem odborové organizace a daného podniku: „Je skutečně třeba skoncovat s představení, že ROH má nevyčerpatelné finanční možnosti.“⁴²¹

DRUŽSTEVNÍ KLUBY (KULTURNÍ KLUBY JZD)

Od druhé poloviny 50. let, na pozadí připravovaného osvětového zákona (1959) a dalších doprovodných politických směrnic, dovířování kolektivizace venkova a správní reorganizace, se začalo uvažovat o zakládání tzv. družstevních klubů (často také označovaných jako kulturní kluby JZD). Ustavování družstevních klubů (za jejichž předobraz se považovaly kolchozní kluby v SSSR) mělo vést ke stejnému cíli jako v případě klubů pracujících ve městech: jestliže

III. Volný čas:

režim, společnost a jedinec

420 KHECK, Robert: *Výchovná a kulturní práce v Revolučním odborovém hnutí*. Praha 1959, s. 48 a 65.

421 VOA, f. Předsednictvo ÚRO, kart. 90, i. j. 459. Předsednictvo ÚRO 16. 11. 1967.

ve městech namísto osvětových besed přebíraly roli kulturních a osvětových zařízení závodní kluby ROH, na vesnicích se osvětové besedy měly začleňovat do kulturních klubů jednotlivých zemědělských družstev.⁴²² Zřízení družstevních klubů přitom v jistém smyslu navázalo na proces zakládání tzv. kulturních družstev, řízený ministerstvem zemědělství a informací v letech 1948–1950. I tehdy bylo deklarovaným cílem sjednotit kulturní a osvětovou činnost v každé obci a shromáždit prostředky na výstavbu kulturního domu.⁴²³ Zatímco však tehdy tyto snahy převrstvilo zahájení násilné kolektivizace, nyní, po dokončení združšťování a socializace vesnice, měl vznik družstevních klubů fakticky původní cíle naplnit.

Podle usnesení Celostátní konference osvětových pracovníků v Brně v květnu 1958 se předpokládalo, že družstevní kluby budou zakládány zejména v obcích, v nichž převládá většina obyvatelstva je zaměstnána v zemědělství, a to na půdorysu stávajících osvětových besed. Státní orgány ovšem zároveň i v dalších letech zdůrazňovaly perspektivní cíl zřídit klubová zařízení při všech JZD, resp. v každé střediskové obci.

Masové rozšiřování družstevních klubů se však záhy ukázalo jako velmi obtížné splnitelný úkol. Pokud základní prvek i ideový záměr celé koncepce představovalo dokončení kolektivizace, muselo se v praxi počítat s tím, že drtivá většina družstev je nekonsolidovaná, nedisponuje potřebnými financemi na „nadstavbovou“ kulturní činnost, tím méně na vybudování, adaptaci či jen provoz již existujícího kulturního domu. Situace zde byla mnohem obtížnější než v případě celkem fungujících a finančně lépe zajištěných závodních klubů ROH. Na tyto problémy upozorňovala již obsáhlá dis-

kuse na stránkách týdeníku „Osvětová práce“ v první polovině roku 1958; řada osvětových činnovníků z okresů v tomto smyslu varovala před mechanickým zřizováním družstevních klubů a likvidací plošně fungujících osvětových besed jako zařízení místních národních výborů. Naopak plédovali pro pozvolnější proces, který počítal s postupnou hospodářskou konsolidací družstev a těsnou spoluprací místních JZD s osvětovou besedou na zajištění kulturního vyžití obyvatel obce, zejména využíváním kulturních fondů JZD a aktivnější činnosti kulturních komisí JZD.⁴²⁴ Lze říci, že tento přístup, i pod vlivem reálné situace, nakonec převážil.⁴²⁵ Přikladem ceněné spolupráce místní osvětové besedy a JZD se staly tzv. večery pod lipami; tato forma trávení volného času byla např. úspěšně uplatněna (a následně propagována) v Bolarčicích na Hlučínsku a obnášela dopolední program pro děti a celovečerní kulturní program pro dospělé.⁴²⁶

Metodické pokyny zdůrazňovaly, aby nově zřizované družstevní kluby vyvíjely stejnou činnost jako místní osvětové besedy, které s veškerým majetkem (např. kulturním domem), svými pracovníky a šifři vyvíjených aktivít do těchto klubů přecházely; podobně kluby přejímaly i úkoly místní lidové knihovny, popř. kina. Současně tyto směrnice upozorňovaly, že kluby tím přebíraly také zodpovědnost za kulturní a společenský život v celé obci; všechny jeho akce proto měly oslovit nejen členy družstva (i když jistá preference zaměstnanců JZD se připouštěla), ale všechny obyvatel obce. Z tohoto důvodu, přestože kluby řídila jednotná

III.
Volný čas:
režim,
společnost
a jedinec

422 Neměli citováno jinak, je zde využito metodických brožur KOBYLKA, Drahos: *Zakládáme družstevní kluby*. Hradec Králové 1961 a KYPR, Pavel: *Vesnice potřebují družstevní kluby*. Praha 1962.
423 KNAPIK, Jiří: *Únor a kultura*. Praha 2004, s. 301–305.

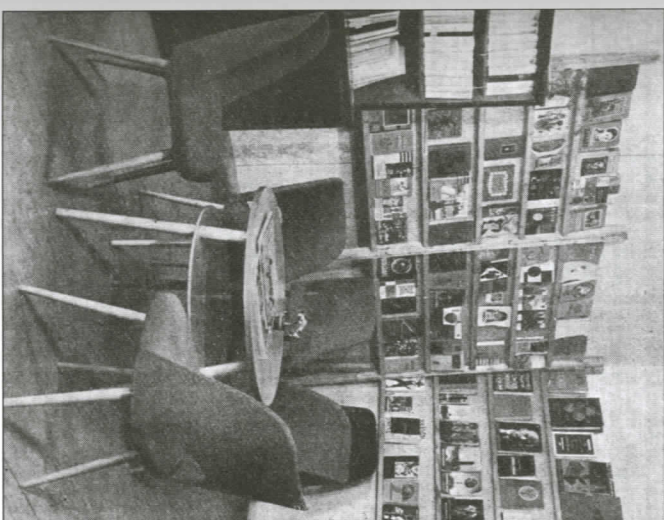
424 MAJVALD, O.: *Nedělat kluby za každou cenu*. Osvětová práce, roč. 12 (1958), č. 2, s. 27; *Otazníky kolem klubů JZD*. Tamtéž, č. 3, s. 42; BEZDĚK, Ladislav: *... a ještě k otázkám kolem klubů JZD*. Tamtéž, č. 5, s. 75.
Redakce: *Diskuse o klubech JZD*. Tamtéž, č. 6, s. 93.
425 Sr. PETRIK, Ladislav: *Jak má pomáhat osvěta v zemědělství*. Osvětová práce, roč. 18 (1964), č. 6, s. 105; FORDINÁL, S.: *Naše skutečnost s družstevními kluby*. Tamtéž, č. 20, s. 351.
426 KOCIÁNOVÁ, E.: *Zdařilé „besedy pod lipami“*. Osvětová práce, roč. 12 (1958), č. 17, s. 265.

zemědělská družstva, nadále platila kontrolní a koordinací funkce místního národního výboru a jeho školské a kulturní komise. Činnost klubů přirozeně nadále podléhala kulturnímu plánování, což v praxi znamenalo, že jeho aktivty vycházely z plánu kulturně-osvětové činnosti MNV. V roce 1960 vyšel „Statut družstevních klubů“,⁴²⁷ jejich záhy doprovdily doporučené organizační řády.⁴²⁸ Běžnou činnost podle statutu řídil výbor klubu, přičemž se doporučovalo, aby jeden z jeho členů byl pro práci alespoň částečně uvolněn (a tudíž i odměňován).

Podobně jako kluby pracujících ve městech, i družstevní kluby se tedy měly stát univerzálním společenským zařízením na venkově; slovy dobové publikace: „Klub má být zařazením, kam by lidé rádi zašli i ve všední den osvěžit se po práci, pohovořit si při kávě nebo při čaji se známými, přečíst si nové časopisy, prohlédnout si nové knihy, poslechnout nové desky, zahrát si společenské hry, vyvolat si film, zamluvit si vstupenky atd.“⁴²⁸ Kluby přitom měly poněkud více akcentovat specifika života v malých obcích a např. v kurzech lidové zemědělské akademie propagovat (v návaznosti na jednotnou soustavu vzdělávání) problematiku zemědělské výroby. Kromě další přednáškové a propagační činnosti se samozřejmě uplatňovala tzv. výchova uměním, tedy organizování zájmových kroužků (pěveckých, divadelních, fotoamatérských aj.), práce s knihou, sportovní aktivity. Podobně jako v případě závodních klubů ROH se doporučovalo zajišťování zájezdů do oblastních, popř. pražských divadel, muzeí a galerií, pořádání místních výstav a vlastivědných poznávacích výletů. Například vzorný Družstevní klub JZD Hvozď z okresu Plzeň-sever pořádal pravidelná vystoupení dětí k MDŽ, satirická vystoupení kritizující nedostatk

427 K tomu srv. KOBYLKA, Drahoš: *Zakládáme družstevní kluby*. Hradec Králové 1961, s. 37–41; též *Stanovy družstevního klubu v Mžanech*. Hradec Králové 1958.

428 KYPR, Pavel: *Vesnice potřebují družstevní kluby*. Praha 1962, s. 9.

26 Živování kulturních klubů JZD provázela také propagace jejich klidného zázemí vhodného pro odpočinek i sebevzdělávání. Na obrázku je čítárna kulturního klubu JZD v Karlovicích na Semlisku. Foto: Görner, Vladimír – Hronádka, Milan – Jaroš, Miloslav: *Kulturní domy na vesnici*. Praha 1962, s. 52.

v práci, zajišťoval vystoupení ochotníků a provozoval místní rozhlas. Klub předplatil 50 míst v plzeňském divadle, kam každý měsíc jezdili členové družstva (hradili si pouze jízdné). Klub podporoval také brigádníky tím, že jim zajišťoval volnou vstupenku do plzeňského divadla.⁴²⁹

429 KOČA, Jaroslav: *Budujeme další družstevní kluby*. Osvětová práce, roč. 16 (1962), č. 18, s. 350.

III.
Volný čas:
režim,
společnost
a jedinec

Spektrum aktivít družstevních klubů spolu se zmíněnými obtížemi při jejich zakládání naznačuje, že počet klubů rostl velmi pomalu. Vzhledem k tomu, že práce klubů fakticky plně nahrazovala stávající osvětové besedy, družstva se k celé věci (s perspektivou převzetí veškeré administrativní a organizační zátěže) nestavěla nijak zvlášť iniciativně. Některá dokonce hovořila o zbytečné „změně formy“, což se přirozeně v tisku setkávalo s kritikou jako „nepochopitelný význam družstevních klubů“.

V polovině 60. let se družstevní kluby počítaly na čtyři stovky,⁴³⁰ což v porovnání s několika tisíci osvětovými besedami vynívalo jako neúspěch při jejich zřizování; na celém Slovensku např. v roce 1964 působilo pouhých 80 družstevních klubů.⁴³¹ Například ve Středočeském kraji, v němž existovalo k březnu 1962 celkem 475 jednotlivých zemědělských družstev, se tehdy podařilo zřídít jen 27 družstevních klubů (mj. v Církvici, Suchdolu u Kutné Hory, Krásné Vsi u Mladé Boleslavi či ve Vlastějovicích), přičemž ve čtyřech okresech tohoto kraje neprobíhali ani jeden. Plán Středočeského KNV sice v roce 1959 stanovil, že do roku 1965 bude do správy JZD převedena nejméně polovina osvětových besed, záhy se však tyto představy ukázaly jako iluzorní.⁴³²

DALŠÍ MOŽNOSTI A FORMY KULTURNÍHO VYŽITÍ

Mezi preferované formy kulturního využívání volného času bezesporu náležely návštěvy uměleckých akcí a představení. Zatímco v první polovině 50. let tyto preference odrážely organizované masové návštěvy filmových festivalů pracovnících, soutěže tvořivosti mládeže či folklorní festivaly,⁴³³

další období již přálo také receptci náročného uměleckého projevu, v němž se současně odrážela snaha navázat na zpeřihané vazby se současnou evropskou a světovou tvorbou, popř. oživit dědičtí moderního umění. Na této bázi začaly na přelomu 50. a 60. let vznikat různé **kluby přátel umění**. Přestože tyto kluby se u nás mohly opřít o starší tradice, byly tehdy prosazovány „jako nový a účinný nástroj socialistické osvěty při výchově uměním a k umění“. První kluby ovšem působily již v polovině 50. let; např. v Třinci vznikl při osvětové besedě v roce 1956, v roce 1958 pak v Gottwaldově.⁴³⁴ Na počátku 60. let se tyto kluby staly jedním ze znaků pomalého znovuožívání tradic zrušených spolků, jejich členy se stávala zejména inteligence.

Kluby přátel umění se neustavovaly jako nové samostatné instituce, ale byly začleňovány do sítě stávajících kulturně-osvětových zařízení. Záleželo na místních podmínkách, zda se klubů ujala osvětová beseda či osvětový dům, nebo místní závodní klub ROH.⁴³⁵ Velmi často kluby vznikaly při odbočkách Československé společnosti pro šíření politikých a vědeckých znalostí a Československého svazu mládeže.

Je zajímavé, že koncem 50. let se ozývaly hlasy, aby se například kluby filmových diváků stávaly spíše jakýmiisi

III.
Volný čas:

razím,
společnost
a jedinac

430 NA, f. MŠK – kolegia ministra, kol. č. 23 (10. 12. 1964), kart. 54.

431 KUPČA, Š.: *Jako s družstevními kluby*. Osvětová práce, roč. 18 (1964), č. 8, s. 131.

432 KYPR, Pavel: *Vesnice potřebují družstevní kluby*. Praha 1962, s. 10 a 12.

433 Největším folklorním festivalem byl v dané době nepochybně festival

ve Strážnici založený v roce 1946. Ve Slezsku pak již od roku 1948 existoval festival Gorolski Švieto. V Čechách vznikaly festivaly až o něco později, od poloviny 50. let. Například nullý ročník Chodských slavností nahrazující dříve populární pouť k svatému Vavřínečkovi se konal v roce 1955.

434 Osvětová práce, roč. 12 (1958), č. 17, s. 258; SIVEK, Alois – ŠTYVAR, Miroslav: *Z práce Klubu přátel umění v Severomoravském kraji*. Osvětová práce, roč. 16 (1962), č. 24, s. 469.

435 Z klubů přátel umění zřízených ROH byla ve své době oceňována činnost klubu při JKP v Chrudimí (do roku 1967 uspořádal 300 hudebních páků, divadelní představení a výstavy výtvarného umění), dále klub při ZK SONP Kladno, klub ve Stramberku a Klášterci nad Ohří (veškerý hudby a poezie). – VOA, f. Předsednictvo ÚRO, kart. 90, i. j. 459, PÚRO 16, 11, 1967.

školy filmového umění určenými nikoli zájemcům z řad veřejnosti, ale kulturním a osvětovým pracovníkům, redaktorům regionálního tisku a vedoucím kin. Ti měli posleze „výchovně“ působit na veřejnost tak, aby bylo rentabilní náročná filmová díla uvádět v rámci běžných představení.⁴³⁶ Toto pojetí však bylo blízké spíše mentalitě tehdejších osvětových pracovníků, než aby se uchytilo v praxi. Krajské a okresní orgány státní správy, zodpovědné po decentralizaci v letech 1956–1957 za řízení řady kulturních zařízení, naopak preferovaly vytváření podobných klubů pro milovníky umění z ekonomických hledisek, neboť nechťely riskovat poklesy tržeb v řádných programech. V průmyslových oblastech se zase v činnosti klubů přátel umění hledala cesta, jak si kvalitním zabezpečením kulturního zájmu udržet přechodné pracovní síly; na Ostravsku se podobné „kluby mladých přátel umění“ zřizovaly při hornických učilištích. Celkově však v případě mládeže pochopitelně převládali studenti středních škol. Rostoucí význam klubů potvrdilo uspořádání specializované konference v Rožnově pod Radhoštěm v květnu 1962, na níž se podílelo také ministerstvo školství a kultury.⁴³⁷

V klubech se pořádaly například přednáškové cykly k dějinám národních kinematografií (spojené přirozeně s promítáním filmů), prodejní výstavy výtvarného umění (některé kluby pořádaly i putovní výstavy pro okolní obce, což bylo zvláště oceňováno), večery poezie apod. Akce pro- vázely diskuse, často spojené i s návštěvou filmových tvůrců, výtvarníků či literátů. Kvalita a rozsah činnosti jednotlivých klubů samozřejmě závisely především na osobnostech jejich organizátorů. Ve své době byl nejlépe hodnocen klub národního podniku Tesla Rožnov působící při závodním

klubu ROH, kluby v České Lípě či Lounech, které působily při tamních osvětových domech, nebo Klub přátel výtvarného umění v Brně.⁴³⁸

Poměrně brzy začalo docházet i ke specializaci klubů, zvláště ve větších městech. Při galeriích například kluby přátel výtvarného umění, ustavovaly se kluby přátel poezie, příznivci filmu se začali sdružovat v klubech přátel filmového umění. Právě tyto **filmové kluby**, jež byly od jara 1963 zřizovány při krajských či okresních výborech Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí, si pro svou oblibu brzy vydobýly výsadní postavení. Kluby mohly po dohodě s Československým filmem uvádět významná díla světové kinematografie i mimo běžnou distribuci. Již počátkem roku 1964 filmové kluby opustily úzkou základnu zřizovatele Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí a dále působily jako Československá federace filmových klubů. Ta v roce 1966 sdružovala 72 klubů (největším byl Pražský filmový klub) s 23 000 členy a jejich počet neustále narůstal, zvláště když od května 1967 začaly vznikat filmové kluby mládeže (pro mládež od 12 do 15 let) se statutem poboček běžných klubů.⁴³⁹

Kromě umělecky zaměřených klubů však působila ještě celá řada specializovaných osvětových zařízení, která měla za úkol rozvíjet kulturní formy využívání volného času. Sledování proměn jejich funkce v průběhu 60. let však již přehledně zaměřením naší práce, některých se případně dotkeme na jiném místě. Na tomto místě pouze konstatujeme, že

III.
Volný čas:
režim

společnost
a jedinec

436 JACHNIN, B.: *Kinokluby – ano či ne?* Osvětová práce, roč. 12 (1958), č. 20, s. 310.

437 Osvětová práce, roč. 16 (1962), č. 11, s. 202; -in-: *Nová základna estetické výchovy*. Tamtéž, č. 13, s. 237.

438 *Kluby přátel umění po dvou letech*. Osvětová práce, roč. 18 (1964), č. 8, s. 143–144; *Zveňte vás do Klubu přátel poezie*. Mladý svět, roč. 2 (1961), č. 45, s. 12; „*První Šimovu výstavu...*“ Mladý svět, roč. 5 (1964), č. 5 (265), s. 2.

439 HAVELKA, JIŘ: *Československé filmové hospodářství 1966–1970*. Praha 1975; Osvětová práce, roč. 17 (1963), č. 17, s. 334; *Kluby přátel filmového umění*. Osvětová práce, roč. 18 (1964), č. 12, s. 209–211; HORA, Václav: *Do čtvrtého roku filmových klubů*. Neděle, roč. 1 (1967), č. 1, s. 10; PACOVSKÝ, Ludvík: *Filmové kluby bez problémů?* Tamtéž, č. 26, s. 3.

v druhé polovině 60. let u nás působilo 13 zoologických zahrad,⁴⁴⁰ 23 lidových hvězdáren, 505 muzeí, bylo zřízeno 57 památkových rezervací a zprístupněno 127 hradů a zámků apod.⁴⁴¹ Státní orgány v této souvislosti usilovaly o to, aby se tato zařízení více podílela na školském a mimoškolním vzdělávání a průběžně modernizovala své vybavení.

Přesto se však ještě krátce zastavme u jednoho typu specializovaného osvětového zařízení, **parků kultury a oddechu**. Tyto parky se u nás začaly zřizovat ve velkých městech již počátkem 50. let (usnesení vlády z 18. listopadu 1952) s oficiálním odvoláním na sovětský vzor. Reprezentovaly přitom komplexní osvětová zařízení, která kombinovala přírodní prostředí se zařízeními klubového typu. Podle místních podmínek se v nich měla uplatnit celá škála zařízení: jeviště, přednáškové pavilony, čítárny, knihovny, kina, sportovní hřiště a stadiony, šachová zátiší, plošňovny, půjčovny loděk, výstaviště, restaurace, jídelny, taneční parkety, nejrůznější podniky lidové zábavy (kolotoče apod.), dětské koutky atd.⁴⁴² Na jejich zřizování, provoz a správu dohlížely orgány ministerstva školství a kultury.⁴⁴³ První park kultury a oddechu v Československu vznikl počátkem roku 1953 v Liberci, propojením zoologické zahrady s městskými sady 1. května 1953 byl zřízen v Pardubicích, dále

440 Vděčné téma prostředí zoologické zahrady se stalo námětem dětského filmu „Malí medvědáři“ (rež. Jindřich Puš, Jiří Jungwirth) z roku 1957 – viz *Český hraný film III 1945–1960*, Praha 2001, s. 146–147.

441 NA, f. MŠK – kolegia ministra, kol. č. 3 (20. 1. 1966), kart. 58.

442 K idealizované podobě parku kultury a oddechu srv. Sluneční park z prosulité série o Neznámkovi. Srv. NOSOV, Nikolaj: *Neznámek ve Slunečním městě*, 8. vyd. Praha, Euronedia Group 2005, s. 196–209. Originál pochází z roku 1959, český překlad a kulturní ilustrace Jaromira Zápaala z roku 1961. Obzvlášť zvyrazněn je v knize Sachovův koutek. Vedle toho však zde byl Sportovní koutek, Vodní koutek s „plaveckými bazény, skokanskými věžemi a přistavišti loděk“, Divadelní koutek s divadly, biografy a cirkusem a konečně Veselý koutek s různými zábavnými atrakcemi.

443 K tomu NA, f. Ministerstvo kultury, kart. 76–79, inv. č. 130.

Lounech, Českých Budějovicích, Ústí nad Labem, Hradci Králové, Brně, Ostravě a dalších městech. Brzy se však vzorovým parkem stal pražský Park kultury a oddechu Julia Fučíka slavnostně otevřený v prostorách Starého výstaviště v září 1953.⁴⁴⁴ V polovině 60. let, kdy u nás působilo 19 parků kultury a oddechu, se jejich síť považovala za dobudovanou. Současně se ukazovala nutnost modernizace jejich koncepce; více se mělo dbát na to, aby jejich akce probíhaly ve větším rozsahu v přírodním prostředí (zhruba polovina z nich totiž vznikla z městských domů osvěty), aby prohloubily formy mimoškolního vzdělávání a modernizovaly své kulturní a zábavní zařízení (tzv. lidovou technickou zábavu). Současně se hledaly cesty k tomu, aby se parky mohly více podílet na vytváření vlastních programů pro veřejnost a oslabily tak závislost na krajských a jiných zprostředkovatelských agenturách. Parky přitom již zajišťovaly zájmovou činnost dětí a dospělých, postupně zřizovaly kluby přátel umění a pořádaly různé odborné kurzy.⁴⁴⁵

TZV. MIMOŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ PRACUJÍCÍCH

A OBECNĚ EDUKACE

Mezi státem nejpreferovanější formy trávení volného času patřilo ve sledovaném období jednoznačně rozvíjení vlastní osobnosti prostřednictvím sebevzdělávání. Aby však byly naplněny požadavky dumažediérovské definice volného

444 AMORT, Čestmír: *Aplikace sovětských zkušeností při kulturní výstavbě v Československu po Únoru 1948*. Slovanský přehled, roč. 66 (1980), s. 203–208; BENDA, Vilém: *Budujeme parky kultury a oddechu*. Osvětová práce, roč. 8 (1953), č. 15, s. 237; PAVLÍK, Karel: *Radí se park kultury a oddechu*. Osvětová práce, roč. 9 (1954), č. 5, s. 73; MB: *Z pražského Parku kultury a oddechu Julia Fučíka*. Osvětová práce, roč. 9 (1954), č. 14, s. 215.

445 -kp-: *Jednatel se o parcích*. Osvětová práce, roč. 15 (1961), č. 14, s. 245; PAČOVSKÝ, Ludvík: *150 hektarů kultury, oddechu, problémů*. Osvětová práce, roč. 17 (1963), č. 12, s. 288; POSTLOVÁ, A.: *Další hektary problémů!* Tamtéž, č. 20, s. 396.

III.

Volný čas:

režim,

společnost

a jedinec